

WOJCIECH KOSEK, *Pierwotny ryt Paschy w świetle schematu literackiego Księgi Wyjścia 1–18*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, Kraków 2008, 440 s.

Początek dziejów Izraela wyznacza fakt wyjścia z niewoli egipskiej. To historiozbowcze wydarzenie stanowi centralny temat Pięcioksięgu. W okolicznościach towarzyszących wyjściu z Egiptu Izrael poznał i doświadczył potęgę i miłość Boga. Głębokie doświadczenie Bożej obecności stawiało się potem przedmiotem wnikliwej refleksji i religijnej medytacji, a także punktem odniesienia do współczesności. Naród żył nią przez następne wieki, wspominając i widząc ją także w każdym nowym wyzwoleniu. Dla późniejszych pokoleń wyjście z Egiptu stanowiło wyidealizowany czas, klucz do rozumienia historii i wizji przyszłości, podstawę do stawiania sobie wymagań etycznych. Deuteroizajasz (VI w.) w doświadczeniach Wyjścia przodków widzi obraz i gwarancję jeszcze doskonalszego wyzwolenia (Iz 40–55). Księga Mądrości – najmłodsza księga Starego Testamentu, powstała na ziemi, gdzie przed około dwunastoma wiekami zaczęło się wychodzenie z niewoli – podejmuje motyw wyjścia, by na jego podstawie przedstawić naukę o Bożej opatrności (Mdr 11, 1–14; 16, 1–19, 22). Wiele z zapisanych w Księdze Wyjścia zdarzeń jest zapowiedzią wydarzeń Nowego Testamentu: Chrystus, drugi Mojżesz, ogłasza Nowe Prawo, nie inne, ale doskonalsze prawo ośmiu błogosławieństw, prawo wzajemnej miłości zbudowanej na Dekalogu; Pascha to wybawienie od śmierci wiecznej przez krew Jezusa Chrystusa; opis przejścia przez Morze Czerwone jest figurą chrztu świętego.

W nurt badań nad Księgą Wyjścia włącza się autor publikacji *Pierwotny ryt Paschy w świetle schematu literackiego Księgi Wyjścia 1–18*. Stawia sobie bardzo ambitny cel: zamierza odkryć klucz hermeneutyczny do zrozumienia struktury Wj 1–18. Kryterium podziału tekstu jest zasada teocentryzmu: „aby zrozumieć święty tekst, należy szukać szczególnie tych miejsc, w których Bóg Izraela ukazany jest jako podmiot aktów, podmiot zdań” (s. 56). Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, streszczenia w języku polskim i angielskim, bibliografii. Postawiony problem ma jasno sprecyzowaną podstawę źródłową. Czytelnika uderza wy-

jątkowo duża bibliografia. Struktura kompozycyjna oznacza się przejrzystością, logicznością i właściwą sekwencją w rozmieszczeniu i układzie poszczególnych rozdziałów. Zostały one poświęcone odkryciu podstawowej struktury rytu Paschy, przy czym rozdział I ma na celu odkrycie struktury literackiej pierwszych osiemnastu rozdziałów Księgi Wyjścia; rozdział II ma odpowiedzieć na pytanie, czy struktura literacka Wj 1–18 jest strukturą opisu starożytnego przymierza czy też nie jest; rozdział III na podstawie *Hagady pesachowej* omawia czternastopunktowy ryt Paschy i odpowiada na pytania: Czy można jednoznacznie przyporządkować każdy z kolejnych czternastu punktów rytu do jednego z kolejnych czterech kielichów? Czy cztery rytualne kielichy wychylane w ramach rytu Paschy wyznaczają czteroelementową strukturę Paschy? Czy czteroelementowa struktura Paschy jest wzorowana na strukturze Wj 1–18? Czy ta struktura jest strukturą zawarcia starożytnego przymierza?

We wstępie czytamy: „analiza «Hagady pesachowej» należy do głównych zadań egzegetycznych pracy; choć ryt Paschy nie jest zawarty w Biblii w jej warstwie wyrazowej, to nie znaczy to, że nie jest on w ogóle w Biblii zapisany – może być zapisany w strukturze literackiej tekstów hebrajskich ułożonych według rytu zawarcia starożytnego przymierza hetyckiego czy też jego traktatu – tak jak odkryte przez biblistów przykłady ukrycia w strukturze niektórych ksiąg Biblii rytu zawarcia przymierza Boga z Izraelem”.

Rozdział I: *Podział Księgi Wyjścia na fundamentalne jednostki literackie* (s. 53–198) jest najobszerniejszy i zasadniczy. Autor zaczyna badania od „synchronicznej analizy tekstu kanonicznego: trzeba odkryć strukturę tekstu i jego spójność. Dopiero wtedy, gdy po rzetelnej analizie synchronicznej stwierdzi się, że tekst zawiera niespójności, można w nim wskazywać istnienie «źródeł» czy «redakcji»” (s. 35). Autor zwraca uwagę na znaki sygnalizujące początek lub koniec jednostki literackiej występujące w BH, LXX (s. 62–63); zauważył w Wj 1–18 sześć perykop zamierzonych przez hagiografa, a tworzących fundamentalną strukturę literacką tekstu. Dwie perykopy (1, 1–6, 1 i 15, 22–18, 27) tworzące obramowanie Wj 1–18 mają tę samą budowę koncentryczną; ukazuje ona niepodważalnie centralne miejsce Boga w historii, znaczenie Jego Osoby i Jego planu zbawienia w wyjściu Izraela z niewoli (s. 179). Ważne zagadnienia podjęte w pierwszej perykopie zostaną dopełnione w perykopie ostatniej. Tekst ujęty w te ramy jest również spójną całością logiczną złożoną z perykop II (6, 2–11, 10: Bóg objawia się jako suweren – opiekun Izraela), III (12, 1–13, 16: Bóg nadaje Prawo Izraelowi), IV (13, 17–14, 31: Bóg w znakach ognia i obłoku prowadzi Izraela), V (15, 1–21: Bóg przez swego Ducha pobudza Izraela do hymnu uwielbienia). Wj 1–18 składa się więc z sześciu

perykop będących w relacji chiastycznej ABC– C’B’A’. Relacja taka występuje na poziomie treściowym i na poziomie częstotliwości form czasu przeszłego w stosunku do form czasu przyszłego: 62 proc. – 56 proc. – 35 proc. – 66 proc. – 56 proc. – 62 proc. (s. 277–278).

W rozdziale II: *Zależność struktury literackiej Księgi Wyjścia 1–18 od sposobu zawarcia przymierza Boga z Abramem (Rdz 15) i od struktury opisu zawarcia przymierzy hetyckich* (s. 199–284) autor stwierdza, iż zachodzi głęboka analogia między przejściem Pana w znaku ognia i dymu pomiędzy rozciętymi przez Abrama zwierzętami (por. Rdz 15, 17n) a przejściem Pana (w znaku ognia i obłoku) i potomków Abrama pomiędzy rozciętymi częściami Morza Sitowia. Pod osłoną historycznego przejścia Izraela z niewoli Pan zawarł przymierze z Izraelitami (s. 217). Potwierdza to Ps 136, 13; Iz 27, 1; Iz 51, 9–10 (paralelizm ukazujący Pana jako rozłupującego Rahaba, rozcinającego Smoka, osuszającego morze – s. 280); Jr 11, 4; 31, 33; por. Wj 6, 7 (odpowiednikiem *berit* jest zwrot: „Będziecie moim ludem, Ja zaś będę waszym Bogiem”); Jr 31, 31–33 (Bóg zawarł przymierze z Ojcami w dniu, w którym ich nie wyprowadził, lecz ujął, aby wyprowadzić – a więc w Egipcie – s. 229); Ez 16; 20; 23 (Bóg w trzech alegoriach wskazuje na pobyt w Egipcie jako na początek związku z Izraelem – s. 244). Intuicja badawcza pozwoliła autorowi nie tylko dostrzec w Wj 1–18 opis *exodusu*, ale i starożytny traktat dokumentujący akt zawarcia przymierza Boga z Izraelem, akt ukryty pod szatą barwnie zrelacjonowanych wydarzeń (s. 247). Sześcieelementowe traktaty przymierza u Hetytów miały taką samą strukturę literacką, co tekst Wj 1–18.

W rozdziale III: *Ryt Paschy a struktura literacka Księgi Wyjścia 1–18* (s. 285–378) czytamy, iż seder (ryt) paschalny jest zbudowany na wzór traktatu, w którym kolejne cztery elementy podstawowe są czterema głównymi elementami rytualnego zawarcia lub odnowienia przymierza: 1. Przedstawienie się kontrahentów; 2. Przedstawienie prawa przymierza; 3. Podjęcie nieodwołalnego już aktu zawarcia (cięcia) przymierza; 4. Zapisanie faktu zawarcia przymierza i jego postanowień. Wnikliwa analiza czteronastopunktowego sederu doprowadziła autora do wniosku, że „struktura sederu jest tożsama ze strukturą literacką Wj 1–18 i że seder paschalny jest uobecnieniem *exodusu* opisanego w Wj 1–18. Dlatego i ryt zawarcia przymierza Boga i Izraela ukryty w kolejnych etapach dzieła wyprowadzenia Izraela z Egiptu przez Pana jest uobecniany każdego roku w celebrowanej paschalnej uczcie, w ramach której: 1. przepowiada się wspaniałość Boga, 2. spożywa Paschę, 3. spożywa afikoman jako chleb zawarcia przymierza, chleb przejścia pomiędzy połowami Rahaba – Morza Si-

towia, 4. śpiewa hymny wystawiające Pana jako Boga Izraela, Jego Króla, wspaniałego Władcę i Dobroczyńcę” (s. 378).

W zakończeniu autor publikacji podkreśla, że struktura Wj 1–18 jest arcydziełem hebrajskiej retoryki (s. 393). Redaktor Wj 1–18 tak ułożył opowiadanie o dziele Pana wyzwalającego Izraela z Egiptu, aby ukazać bardzo ważną myśl: równocześnie z dokonywaniem procesu wybawienia Pan i Izrael zawierali przymierze Paschy (*exodusu*).

Autor dokonuje w pracy odkrycia, które można by nazwać zwrotem kopernikańskim w biblistyce. Aż dziw, że wcześniej nikt nie wpadł na tę myśl, skoro wypowiedzi proroków Izajasza, Jeremiasza, Ezechiela dowodziły takiego rozumienia Wj 1–18. Dysertacja ukazuje autora jako znawcę problematyki biblijnej poruszającego się swobodnie po obszernym materiale, a jego dokonania naukowe są ważnym przyczynkiem do poznania przesłania Księgi Wyjścia. Praca dowodzi, że Biblia kryje jeszcze wiele tajemnic, nad którymi warto się pochylić. Do zalet pracy należy jasne stawianie zagadnień i klarowne odwoływanie się do bazy źródłowej. Pod względem merytorycznym, metodycznym i formalnym praca napisana jest bez zarzutu. Walorem pracy są również liczne wprowadzenia i podsumowania.

Książka posłuży na pewno apostołatowi biblijnemu. Warto rozważyć jej przekład na języki obce.

